

Knjižnica in bralec na Kranjskem (1670–1870) in slovenska literarna zgodovina

Tone Smolej

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Slovenija
tone.smolej@guest.arnes.si

Prvi del članka se ukvarja s pogledi na zasebne knjižnice plemstva in pomembnejših pisateljev v slovenski literarni in zgodovinski vedi. Drugi del članka pa raziskuje protokole izposoj v ljubljanski Licejski knjižnici v 19. stoletju.

Ključne besede: zgodovina branja / Slovenija / 19. stol. / knjižnice / bralna kultura

UDK 028(497.4)»18«

Naša zgodba se prične z Janezom Krstnikom Mayrom, salzburškim tiskarjem, ki je na Elizabetin sejem leta 1678 v Ljubljani odprl svojo knjigarno in objavil katalog prodajanih knjig. Na začetku kataloga takole nagovori svojega prijatelja bralca:

Et ut scire posses, Amice Lector, libros, quos commodo tuo adduxi, eos praesenti Catalogo conscripsi. Quod si videro obsequium hoc meum gratum fuisse, majori adhunc copia Officinam meam locupletabo, quo amplius inservire possim. Tu interim Erudite Lector bene vale, & conatum meum favore promove.

Dajem ti na znanje, ljubi bralec, da sem knjige, ki sem jih zbral v tvoj prid, popisal v tem katalogu. In če bom videl, da je bila moja ustrežljivost dobrodošla, bom še z večjo zalogo obogatil svojo trgovino, da ti bom še v večji meri mogel ustreči. Ti pa, učeni bralec, medtem zdravstvuj in z naklonjenostjo podpri moje prizadevanje.

Najbrž ni odveč poudariti, da je Mayr poleg številnih teoloških, pravnih, medicinskih, filozofskih knjig v latinščini širši ljubljanski publikli verjetno prvič omogočil dostop do nekaterih historično-galantnih romanov. Na seznamu je najti romana *Aramena, die durchleuchtige Syrerinn* (Aramena, svetla Sirka) Antona Ulricha von Brauenschweig-Wolfenbüttla in *Die afrikanische Sophonisbe* (Afriška Sofonizba) Philipa von Zesena. Posebej je izpostavljen tudi nemški prevod romana Mlle de Scudéry *Clélie*.

Po tem katalogu je nemara posegel tudi baron Janez Vajkard Valvasor, znameniti baročni polihistor, ki si je na gradu Bogenšperk v tistem času ustvarjal pomembno zasebno knjižnico. Na popisu knjižnice, ki je bila leta 1690 prodana zagrebškemu škofu, je vrsta del s področja geografije, zgodovine, geometrije in arhitekture. Anja Dular (»Valvasorjeva« 268) je zapisala, da se Valvasorjeva zanimanja neverjetno dobro kažejo v vsebini knjig, ki jih je zbral v svoji grajski biblioteki. Nas bodo zanimala zlasti literarna dela, ki jih dosedanja raziskovalci niso analizirali. Poleg antičnih klasikov je imel Valvasor kar nekaj pikaresknih romanov. V svoji zbirki je imel nemški prevod romana *Življenje Lazarčka s Tormesa* in Alemánov roman *Guzmán de Alfarache* v italijanskem prevodu ter v nemški priredbi, ki jo je napravil Aegidius Albertinus. Očitno je poznal tudi zgodbo *Historia von Isaac Winckelfelder und Jobst von der Schneidt*, ki jo je Nicolaus Ulenhart priredil po Cervantesovi noveli *Rinconete y Cortadillo* (*Kotarček in krojaček*). Zanimal se je tudi za pikaresko junakinjo iz romana Andrea Pereza *Die Iustina Dietzin Picara* (Pikara Justina). Posebej je treba poudariti, da je imel vse izvirne dele Grimmelshausnovega *Simplicissima*. Poleg pikaresknih je poznal tudi nekaj zanimivih precioznih romanov. Na seznamu je najti nemške prevode romana Honoréja d'Urféja *L'Astrée* (Astreja) in *Clélie* ter *Artamène ou le Grand Cyrus* (Artamen) Mlle de Scudéry. V nasprotju s prozo je imel v svoji knjižnici od znamenitih klasicističnih dram le Corneillevo mučeniško tragedijo *Polievkt* v nemškem prevodu. Med nemškimi baročnimi dramati ki iz Valvasorjeve knjižnice je treba izpostaviti zlasti Daniela Casperja von Lohensteina z dramami *Cleopatra*, *Ibrahim Sultan* in *Sophonisbe*, katere tema je bila v času baroka in klasicizma zelo priljubljena.

Valvasorjeva knjižnica je bila na Kranjskem dejansko redkost. Sredi 17. stoletja je imel povprečni kranjski plemič v svoji knjižnici 25 do 30 knjig, 17% plemičev je imelo manj kot deset knjig. Marko Štuhec (84) je ob raziskavi zapuščinskih aktov ugotovil, da v tem času knjiga ni bila nepogrešljiva spremljevalka plemiškega vsakdana in da branje ni bila tista dejavnost, ki bi zaposlovala kranjske plemiče. Podobno pa je bilo tudi v 18. stoletju.

Za nas je zanimiva zasebna knjižnica ljubljanskega knezoškofa Karla Janeza Herbersteina iz druge polovice 18. stoletja. Poznamo jo po avkcijem katalogu, ki je bil – kot prvi takšne vrste – natisnjen v Ljubljani ob razprodaji knjižnice leta 1788. Knezoškofovo biblioteko je že v tridesetih letih 20. stoletja obravnaval literarni zgodovinar France Kidrič (»Herberstein« 304), ki je ugotovil, da njeno jedro tvorijo zlasti cerkveni očetje, ki so jih reklamirali janzenisti, ter predstavniki janzenizma, janzenističnega cerkvenega prava in janzenističnih cerkvenih reform (Arnauld, Duguet, Dupin). Kidrič med neteološkimi strokami, ki vse skupaj ne odtehtajo prejšnje skupine, opaža Herbersteinovo zanimanje za pravnofilo-

zofske spise (Montesquieu), a ugotavlja, da je kupoval razmeroma malo čisto filozofskih del (Pope, Descartes). Literarna teorija je zastopana skromno, zaloga posvetne artistične literature pa je »naravnost revna«. Kidrič (»Herberstein« 304) poudarja, da je seznam Herbersteinove biblioteke »jasno ogledalo njegove miselnosti« iz sedemdesetih let 18. stoletja.¹

V osemdesetih letih 18. stoletja pa je dal svojo knjižnico katalogizirati tudi baron Žiga Zois, tedaj najbogatejši Kranjec in osrednji mecen. Njegova knjižnica, ki jo danes poznamo po *Bibliothecae Sigismundi Liberi Baronis de Zois Catalogus*, je bila najbolj založena zlasti za področje naravoslovja. V njej je bila vrsta del iz botanike (Tournefort, Linné), mineralogije (Brongniart), geologije (Dolomieu), fizike (Nollet) in kemije. Ni nepomembno, da je imel temeljna dela o teoriji kemijskih sorodnosti (Bergman, Berthollet), ki so pustile sledi v književnosti. Rad je prebiral tudi potopise, saj je v njegovi knjižnici najti Bougainvilla, kapitana Cooka in celo kapitana Blighta, poraženca upora na ladji Bounty. Zanimal se je tudi za Montesquieuja in ekonomista Neckerja. Posedoval pa je tudi Rousseaujev *Dictionnaire de musique* (Slovar glasbe). Že Kidrič (*Zgodovina* 214) je v knjižnici pogrešal več beletrističnih del pa tudi francosko enciklopedijo. V francoščini je Zois sicer poleg Rabelaisa in Montaigna lahko prebiral tudi Cervantesa, Younga in Popa. Sčasoma pa je postal vnet zbiralec slavike.

Zois je kupil vrsto knjig pri Wilhelmu Heinrichu Kornu, ljubljanskem knjigarju, ki je sicer v osemdesetih letih 18. stoletja objavil več katalogov (Dular, *Živeti* 194–223). Katalogi nam razkrivajo, da je Korn ljubljanskemu bralstvu postregel z nekaterimi tedaj popularnimi meščanskimi žaloigrami. Bralci so lahko kupili Goethejevega *Claviga*, Beaumarchaisovo *Eugenie* in Diderotovo dramatiko pa tudi tedaj na novo odkritega Shakespeara, ki so ga najbrž prebirali v predelavah. Leta 1789 so imeli zelo jasno predstavo o raznolikosti romanopisja 18. stoletja. Korn jim je ponujal *Robinsona Crusoeja* Daniela Defoeja, *Toma Jonesa* Henryja Fieldinga, skupaj s Cervantesovim *Don Kihotom* – vzorom angleškega razsvetljskega romana – na eni strani ter Rousseaujevo *Novo Heloižo* (v nemščini in francoščini) in Goethejevim romanom *Die Leiden des jungen Werthers* (*Trpljenje mladega Wertherja*) na drugi. Werther je bil očitno pri bralstvu priljubljen, saj se v katalogih pojavljajo nekatere wertheriade.

Tovrstni katalogi so bili pomembni, saj tedaj v Ljubljani ni bilo javnih knjižnic. Licejska knjižnica, katere osnovni fond so bile knjige razpuščenih samostanov, je javnosti svoja vrata odprla šele leta 1794, leto dni pozneje pa so si bralci lahko izposojali knjige tudi pri knjigarju Kleinmayerju (Dular, *Živeti* 184–193), in sicer zlasti vrsto zgodovinskih romanov, a tudi Lessingovega *Modrega Natbana* in znamenite Youngove *Night-Thoughts* (Nočne misli) v francoskem prevodu (*Les nuits*).

Slovenska intelektualna elita pa se je formirala ob Zoisovi knjižnici. Prvemu slovenskemu pesniku Valentinu Vodniku je baron dajal celo svoje dvojnice. Po Kidriču (*Zgodovina* 402) je Vodnikova knjižnica značilna biblioteka skromnega literata, ki mu je klasicizem še vedno glavni vzorec. Med literarnoteoretskimi deli je imel Vodnik Boileaujeva *Œuvres* (Dela), med antičnimi pesniki pa Horacija, ki mu ga je kot vzor svetoval Zois. Že Kidrič (*Zgodovina* 403) je zapisal, da je bilo število beletrističnih avtorjev iz novejših dobe za človeka, ki je sam pisal pesmi, sumljivo nizko. Med sodobnejšimi nemškimi pesniki je imel Klopstocka, Wielanda, Voša in Schillerja.

Leta 1804 je Zoisov zasebni tajnik in nadzornik njegove mineraloške zbirke postal Jernej Kopitar, poznejši ugledni slavist. Tudi v Kopitarjevi zasebni knjižnici, ki je po lastnikovi smrti vzbujala zanimanje širom po Evropi, je najti vrsto del pomembnih slavistov in lingvistov, s katerimi si je ta kranjski učenjak dopisoval. Med Slovani velja omeniti zlasti dela Josefa Dobrovskega, Františka Čelakovskega, Františka Palackega, Pavla Josefa Šafárika, Jána Kollárja in seveda Vuka Stefanovića Karadžića, ki je pod Kopitarjevim mentorstvom postal ustvarjalec modernega srbskega jezika. Med zahodnoevropskimi Kopitarjevimi dopisovalci je v njegovi knjižnici najti dela arabista Silvestra de Sacyja ter spise Jacoba Grimma, Wilhelma von Humbolta in Franza Boppa. Tudi zato je Walter Lukan (16) zapisal, da je Kopitarjeva zasebna knjižnica odsev njegovih znanstvenih povezav. Že Lukana (59) pa je presenetilo, da je imel z izjemo antičnih avtorjev zelo malo leposlovja. Nekatera dela so v knjižnici pristala po srečnem naključju. Achille Jubinal mu je v zahvalo poslal zbrana dela Rutebeufa, Kokkinakes pa mu je podaril svoj prevod *Tartuffa* v novogrščino.

V nasprotju s Kopitarjem pa je imel Matija Čop v svoji knjižnici veliko sodobnega leposlovja, ki ga je v svoji korespondenci večkrat omenjal. Takole na začetku dvajsetih let 19. stoletja (13. 12. 1822) piše znancu Francu Leopoldu Saviu o svojem branju na Reki, kjer je zahajal v hišo angleškega trgovca:

[I]n Fiume also beschäftigte ich mich natürlich am meisten mit meinem eigentlichen Fache, der alten klassischen Litteratur, freylich aber konnte ich nicht umhin, manchmal auch in der neuern etwas zu naschen, besonders wenn mir interessante Erscheinungen der Zeit zukamen: West-östlicher Divan – Wanderjahre – Houwald – Tieck's Gedichte – Indische Bibliothek – Lamartine – Manzoni – Ricciarda – Biagiolis Dante etc. und vorzüglich Byron und W. Scott nebst Thomas Moore. (Čop 54)

[N]a Reki torej sem se samoumevno ukvarjal največ s svojo pravo stroko, s staro klasično literaturo, čeprav nisem mogel kaj, da se ne bi bil marsikaterikrat posladkal tudi s čim novejšim, posebno če sem naletel na zanimiva sodobna dela: West-östlicher Divan – Wanderjahre – Houwald – Tieckove pesmi – Indische

Bibliothek – Lamartine – Manzoni – Ricciarda – Biagiolijev Dante itd. in posebno Byron in W. Scott poleg Thomasa Moora idr. (55–56).

To pismo mladega slovenskega poliglota in bibliotekarja je eden pomembnih spomenikov pasivne recepcije v prvih desetletjih 19. stoletja na Kranjskem. Čop je bil eden naših prvih bralcev evropske romantične literature, ki ima osrednje mesto tudi v njegovi obsežni knjižnici. Med omenjenimi avtorji je imel že na začetku dvajsetih let 19. stoletja v svoji knjižnici *The Poetical Works* (Poetična dela) Thomasa Moora (1821), *The Works* (Dela) Walterja Scotta (1819–1830), od Byrona pa tedaj italijanski prevod *Corsairja*. Imel je tudi zgodnjo izdajo Lamartinove zbirke *Méditations poétiques* (Poetične meditacije, 1820). V svoji korespondenci večkrat piše prav o Foscolu, Lamartinu in Byronu. Poleg Manzonijevih zgodnjih del (tu je mišljena tragedija *Adelchi*, 1822) je pozneje prebiral tudi njegov roman *Il promesi sposi* (*Zaročenca*). V svoji knjižnici je tedaj imel tudi Goethejev roman *Wilhelm Meisters Wanderjahre* (*Popotna leta Wilhelma Meistra*), v katerem ga je morda zanimala tema popotnih prigod mladega človeka (Kos, *Matija* 66), ki si išče primeren svet, da bi v njem skladno razvil svoja nagnjenja, in zbirko *West-östlicher Divan* (*Zahodno-vzhodni divan*). Ob tem velja poudariti, da je Čopovo obzorje zlasti intenzivno raziskovala slovenska komparativistika, ki se je pod vplivom francoske šole zelo poglobljala v t. i. bralsko obzorje (npr. Ocvirk 121, 179).

V Čopovi biblioteki je tudi drugi zvezek zbirke *Indische Bibliothek*, ki jo je izdajal August Wilhelm Schlegel. Zvezek je pomembno vplival na Čopovo pojmovanje romantike in tako tudi na strukturo njegove zasebne biblioteke, ki je po Kidriču (»Čop« 103) »ogledalo« njegovih literarnih interesov. Gre za biblioteko, ki jo je zbiral čitatelj in poznavalec vsebine, a ne iskatelj bibliofilskih redkosti. Glede na njegove gmotne razmere je množina knjig (1993 naslovov) impresivna.

Med pričevanji o slovenskih pesnikih je največ zanimanja vzbudil *Zapuščinski akt Prešernov*, v katerem je najti popis 107 knjig. Raziskovalce je na začetku najbolj zanimalo, zakaj ni v njegovi zapuščini Straussovega dela *Das Leben Christi* (Kristusovo življenje) in nekaterih drugih. Zgodnji prešernoslovci (npr. Žigon 7) so obširno razmišljali, da je morda kdo knjižnico oplenil ali vsaj izločil nekatera dela iz zapuščine. Natančno analizo seznama knjig je opravil šele Janko Kos (*Prešeren* 35) v sedemdesetih letih 20. stoletja, ki je poudaril, da so očitno zunanje okoliščine odločale o obsegu in stanju pesnikove knjižnice, popisane v zapuščinskih listih. Obstoječe stanje knjižnice pa bi nam dalo popolnoma napačno sliko dejanske Prešernove razgledanosti po stari in novejši evropski literaturi. Kos (34) poudarja, da je poleg nekaterih pravnih in filozofskih del največ an-

tičnih, saj srečamo od Grkov Homerja (*Iliada* in *Odiseja* v italijanščini), Ezopa (*Fabulae*), Ajshila (*Agamemnon* v nemščini), Sofokla in Pindarja, od Rimljanov pa Tita Livija, Cicerona, Horacija (Vossov prevod *Satir* in *Epistol*), Tibula in Kvintilijana. Italijanski avtorji so Petrarca (*Rime*), Boccaccio (Mirabeaujev francoski prevod) in Ariosto. Angleške zastopajo Pope, Paine, Byron (*Don Juan*) in Defoe (*The True Born Englishman* /Pravi Anglež/), nemških avtorjev skorajda ni. Pozornost zbuja tudi dejstvo, da je v tej zapaščini zelo malo del evropske predromantike in romantike, zlasti ni nobenega sledu o avtorjih, ki jih je Prešeren dobro poznal in cenil: Bürger, Schiller, Goethe, Grün. Skratka, prav pri Prešernu se je izkazalo, da knjižnica, vsaj ne takšna, kot jo poznamo, ne more biti edino ogledalo razgledanosti.

Pomembno pričevanje o bralskih navadah nekaterih kranjskih gimnazijcev tik pred marčno revolucijo pa je najti v Trdinovih spominih, ki jih je slovenska komparativistika tudi natančno upoštevala. Trdina (133) je v svet branja po lastnih besedah vstopil s pomočjo romanskih narodnih legend o lepi Mageloni in o štirih Haimnovih sinovih. V tem času je prebiral dvorski verzni roman Wirnta von Grafenberga o vitezu Wigaloisu. Te pripovedke so mu bile most do t. i. Rittergeschichten Ludwiga Dellarose: »Ko sem katero dobil, je nisem dejal iz rok, dokler ni bila prebrana; sedel sem pri nji včasih celo noč, med jedjo sem držal v eni roki žlico, v drugi Dellarozo.« (Trdina 133) Trdina poudarja, da so tovrstna dela v štiridesetih letih 19. stoletja brali mnogi, ki so znali nemško: »[B]ile so več let poglavitni vir nemške kulture za naše študente, frajle, polufrajle in vso jaro gospodo in vse landpomorance slovenskih krajev.« (134) V tem času je knjigar nar Giontini – kot je razvidno iz oglasa v *Laibacher Zeitung* – Dellarosova dela prodajal po 30 krajcarjev, tudi roman *Marno, der Schreckenvolle, und das Mädchen in der Löwenhöhle* (Strašni Marno in deklica v Levjem peklu) (gl. *Intelligenz-Blatt*). Tega junaka iz španske zgodovine je imel mladi Trdina za junaka, večjega kot Cezar in Napoleon. V avtobiografiji se Trdina spominja, da duhovniki mladih od tovrstne literature niso odvrčali. Ko pa se je spovedniku spovedal, da bere Wielandovo *Geschichte des Philosophen Danischmende* (Zgodba filozofa Danišmenda), mu je ta naložil knjigo vreči v ogenj: »Bilo mi je tako žal, da mu prizanesem še tri dni, dokler ga narmreč nisem prebral še enkrat, potem pa ga izročim brez milosti grmadi.« (Trdina 141) Od Dellarose je prešel h Caroline Pichler, katere zgodovinske romane je tudi v zrelih letih cenil. Zanimivo pa je, da se je v tem času zelo dolgočasil ob branju Walterja Scotta. Bolj mu je ugajal Bulwer-Lyton in njegov junak Paul Clifford. Zanimivo je, da je v svojih spominih zelo strogo sodil Goetheja, ki da pripoveduje tako ganljivo, da se samomor mlademu bralcu ne zdi nič pohujšljiv (140).

Posebno zanimivo vprašanje pa je, kaj je bralo ljudstvo v neurbanem okolju. Levstik (25) je v petdesetih letih 19. stoletja pisal, da so kmetje njegove domovine radi prebirali prvo slovensko povest, *Srečo v nesreči* Janeza Ciglerja: »Komaj so dobili knjižico v vas, in brž se je vrstila od hiše do hiše; in še zdaj se časih menijo pozimske večere, kako se je bilo godilo dvojčkoma Janezu in Pavlu.« Med drugimi priljubljenimi knjigami je omenil tudi robinsoniada, ki je bila prevedena v slovenščino, nekoč pa je naletel celo na kmeta, ki je prebiral prvo slovensko knjigo o fiziki (spisal jo je Karel Robida). Levstik (26) je iz povedanega izpeljal tale didaktični sklep: »[L]judstvo bi že bralo, ko bi le imelo kaj. In kakor bi raslo med nami število dobrih knjig, tako bi rastlo med narodom veselje do njih.«

* * *

Za preučevanje bralskih navad kranjske intelektualne elite v drugi polovici 19. stoletja so zanimivi ohranjeni protokoli izposojenih del (*Protokoll der entlehnten Werke*) v tedanji Licejski knjižnici v Ljubljani (oziroma po letu 1850 Študijski knjižnici za Kranjsko). Poglejmo si bralsko recepcijo nekaterih angloameriških piscev, kar bomo primerjali z odmevi v tedanji slovenski literaturi.

Čeprav je vzbujal že zanimanje romantikov, ki so ga prevajali, je iz omenjenih protokolov razvidno, da je bil Byron priljubljeno čtivo konec petdesetih let in na začetku šestdesetih let 19. stoletja. Ni nenavadno, da je leta 1862 Valentin Zarnik objavil novelo *Maščevanje osode* (gl. Zarnik, »Maščevanje«), v kateri poljska plemkinja prebira Byronovo *Romanje grofiča Harolda* (*Childe Harold's Pilgrimage*) in hrvaškega plemiča močno razjezi z izjavo, da pesnika najbrž pozna samo po imenu. Razjezi, saj ima Hrvat v svoji knjižnici Byronova dela v nemškem prevodu, a jih ni nikoli bral. Isti avtor je pet let pozneje objavil novelo *Slovenski Nikodem*, v kateri je o nekih čudnih vaških glasovih zapisal, da so »bili podobni ponočnemu kriku Indijancev ob bregovih kanadskih jezer, kar nam je neumrlji Cooper v svojih romanih prekrasno naslikal« (Zarnik, »Slovenski« 329). Očitno so bili te romani slovenskim bralcem dobro znani. Iz protokolov je razvidno, da je bil Cooper konec šestdesetih in na začetku sedemdesetih let izjemno priljubljen. Leta 1868 je bila skoraj vsaka druga izposojena knjiga pri avtorjih na C Cooperjeva. V tem pregledu nikakor ne smemo prezreti Walterja Scotta, ki se ga izrazito izposoja zlasti na začetku 60. let. Bralci so si v tem času izposojali po več zvezkov hkrati, ki so jih nato prebirali več mesecev. Poglejmo si obdobje 1860–1862. V povprečju 7 zvezkov, ki so jih bralci vrnili 6 mesecev po izposoji. Protokoli nam omogočajo odgovoriti na vprašanje, kdo si je Scottova dela izposodil. V tem času kar dvakrat naleti-

mo na nekega Ullricha, ki si je 3. decembra 1861 izposodil 7 zvezkov, ki jih je vrnil julija 1862. Novembra istega leta si je izposodil še 10 zvezkov, ki jih je prebiral do junija 1863. Ta Ullrich je bil verjetno Ferdinand Ullrich, ki je svojemu gimnazijskemu sošolcu Josipu Jurčiču posojal Scottova dela (Levec, Spomini« 422). Jurčič si je okoli 15. decembra 1861 v svojo beležnico zapisal, da je od Scotta bral: »5, 6 Redgauntlet, 16, 17 Kloster, 31, 32 Braut von Lamer Moor, 33 Herz von Mid-loth.«¹ Ullrich si je dejansko dva tedna poprej poleg drugih sposodil 17., 31. in 32. zvezek Scottovih del. Le nekaj let pozneje je Jurčič spisal prvi slovenski roman *Deseti brat*, v incipit katerega je postavil prav Scottovo ime:

Pripovedovalci imajo, kakor trdi že sloveči romanopisec Walter Scott, staro pravico, da svojo povest začnó v krčmi, to je v tistem shodišču vseh popotnih ljudi, kjer se raznovrstni značaji naravnost in odkrito pokažejo drug drugemu poleg pregovora: v vinu je resnica. Da se torej tudi mi te pravice poprimemo, izvira iz tega, ker menimo, da naše slovenske krčme in naši krčmarji, čeravno imajo po deželi veliko preprostejšo podobo, niso nič manj originalni ko staroangleški Scottovi. (Jurčič 141)

Tudi Jurčičevo ime se pojavi v protokolih. Decembra 1862 si je Jurčič izposodil Shakespeara, ki ga je vrnil 7 mesecev pozneje. Ni nenavadno, da tudi glavna junakinja Jurčičevega romana prebira Shakespeara in s tem znanjem povsem očara svojega ljubimca. Pozneje si je izposodil tudi Fieldingovega *Toma Jonesa* in si prepisal nekaj zanimivih odlomkov.

Zanimivo se je tudi vprašati, v kolikšni meri se v tem obdobju izposoja francoska književnost. Iz protokolov je očitno, da so francoski klasicistični dramatik še vedno v ospredju zanimanja. Corneilleva dramatika se izposoja konec tridesetih let 19. stoletja, intenzivno pa še v drugi polovici petdesetih let, bralci posegajo zlasti po *Cidu* in *Horaciju*. V drugi polovici petdesetih (zlasti v letih 1857–1858) je bran tudi Racine. Zanimivo, da je veliko manj bralske pozornosti deležen komediograf Molière. Med romantiki v tem času nekoliko izstopa le Chateaubriand z *Atalo*, ki je bila v petdesetih letih 19. stoletja kar dvakrat poslovenjena. Presenetljivo malo je izposoj Victorja Hugoja in celo Charlesa Nodiera, ki je bival v Ljubljani in v svojem romanu *Jean Sbogar* (*Janez Žbogar*) opisoval tudi Trst in Gorico. Leta 1873 si je roman izposodil Valentin Zarnik. Prav ta je pozneje spodbujal slovenske avtorje, ki bi želeli ubesediti Ilirske province, naj berejo Nodiera.³

Protokoli nam ponujajo zanimive podatke o tem, kdaj so se avtorji začeli zanimati za bolj realistično literaturo. Roman *Soll und Haben* (V breame in dobro), ki ga je Gustav Freytag objavil leta 1855, se začne izposojati enajst let po izidu, pravi bralski uspeh pa doživi med letoma 1867 in 1869. Bralci pa si ga izposojajo tudi v sedemdesetih letih. V drugi polovici se-

demdesetih let je v protokolih večkrat zaznati Bjørnsonove kmečke novele v nemškem prevodu (*Bauern-Novellen*), ki so si jih očitno bralci bolj izposojali kot Kellerjeve *Die Leute aus Seldnyla* (*Ljudje iz Seldnyle*). V Avstriji sicer priljubljeni Charles Dickens je v protokolih komaj omenjen: leta 1876 si je nekdo izposodil njegove *Pickwick Papers* (*Pickwickovci*), leta 1880 pa *Nicolasa Nickelbyja*. Iz naše raziskave je razvidno, da se pravo zanimanje za ruske realiste med bralci pojavi šele v prvih desetletjih 20. stoletja. V letih 1910 in 1911 se zelo izposojata dva Tolstojeva romana v nemških prevodih: *Ana Karenina* in *Vojna in mir*. Zolaja pa so prebirali šele, ko sta izšla prva slovenska prevoda. Sicer pa je knjižnica sama šele leta 1901 pridobila *Madame Bovary*, dve leti pozneje Goncourtovo *La fille Elisa* (*Dekle Eliza*), medtem ko je od Ibsena premogla le poezijo.

Sklep

Naša raziskava je pokazala, da so se literarni zgodovinarji zelo zanimali za zasebne knjižnice pisateljev in mecenov, zlasti za število in vrsto literarnih del. Niso skrivali razočaranja, če je bilo v knjižnici malo literarnih del. Starejši raziskovalci so v knjižnici videli ogledalo lastnikove miselnosti, to mnenje – z izjemo Janka Kosa – prevladuje še danes. Iz protokolov izposoj v ljubljanski Licejski knjižnici pa je razvidno, da je izposoja tesno vezana tudi z omembami teh del v publicistiki in literaturi, kar je zlasti očitno pri Zarniku in Jurčiču.

OPOMBE

¹ Anja Dular (»Knjižnica« 275) je tudi mnenja, da lahko knezoškofovo duhovno usmeritev spoznamo s pomočjo njegove knjižnice.

² NUK, RZ. Ms 1447. Mapa 2. B, št. 1.

³ Gl. Levčevo pismo Janku Kersniku z dne 20. 6. 1881: Levec, *Pisma* 91.

— " " " " 22. 27. 33. 34	Wagnerhoff	1	"	"	"
Wagnerhoff	1	"	"	"	"
Scott f. Wacker 4/12 21 22 25 26 42	Sejzen	11	11	22/7	11
— f. Wacker 1-2	Heubach	3/12	11	24/7	11
— " " " " 12. 13. 15	Ulrich	3/12	"	3/7	4
— " " " " 12. 13. 15	Laktinsk	20/11	"	3/1	1862
— " " " " 12. 13. 15	Kalmann	3/12	"	3/1	11
— " " " " 12. 13. 15	Capke	3/12	"	"	11
— " " " " 12. 13. 15					

Ferdinand Ullrich si je 3. 12. 1861 izposodil Scottove romane (Protokoll der entlehnten Werke. NUK. Rz), nekatere je kmalu nato posodil tudi sošolcu Josipu Jurčiču, ki je postal pravi scottoman.

Scott Walter f. Wacker 4/12 21 22 25 26 42	Sejzen	11	11	22/7	11
— " " " " 12. 13. 15	Heubach	3/12	11	24/7	11
— " " " " 12. 13. 15	Jurčič	10/12	"	10/7	11
— " " " " 12. 13. 15	Capke	16/12	"	"	11
— " " " " 12. 13. 15	Wagnerhoff	20/12	11	10/6	11
— " " " " 12. 13. 15					

Josip Jurčič si je 10. 12. 1862 izposodil Shakespearove drame (Protokoll der entlehnten Werke. NUK. Rz). Ni nepomembno, da tega dramatika bere tudi junakinja njegovega romana *Deseti brat* (1866).

3/4 Fabricius, 12, 32. v. 1. (3. Lb.)	Josip Jurčič	3/7	880
4/8 Flora, XXIII. Kap. II. Lb. 1840 (1 Lb.)	Kapke	6/7	"
1/1 Fielding, Tom Jones, 44 (4 Lb.)	Jurčič	30/7	500
1/1 " " Joseph Andrews, 4, Garavally (1 Lb.)	Jurčič	"	"
3/6 Ferber, Brückenkönig, Garavally, 1. Lb. (1 Lb.)	Radies	8/6	30

Josip Jurčič si je 4. 5. 1880 izposodil Fieldingova romana o Tomu Jonesu in Josephu Andrewsu (Protokoll der entlehnten Werke. NUK. Rz) in si izpisal nekaj misli.

VIRI

Bibliotheca Valvasoriana. Katalog knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja. Ljubljana: Mladinska knjiga; Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 1995.

Bibliothecae Sigismundi Liberi Baronis de Zois Catalogus. Ms 667. NUK Rz.

Catalogus librorum qui nundinis labacensibus autumnalibus in officina libraria Joannis Baptistae Mayr venales prostant, 1678. Faksimilirina izdaja. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1966.

Čopov zapuščinski akt [Adam, Lucijan. *Knjižnica Matije Čopa: diplomatska naloga.* Ljubljana, 1998].

Verlaß der Fürst. Bischöff. Karl Graf von Herbersteinisch. Verlaß Bücher mit den Schätzungs-Preißen. Laibach: Joh. Fried. Eger, 1788. NMS, sig. 1788.

Erste Fortsetzung des Verzeichniß von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro 180 zu haben sind. Laibach: Johann Friedrich Eger, 1785. NMS, sig 8282/2.

- Fortsetzung des Verzeichniß von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchbändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro 180 zu haben sind.* Laibach: Johann Friedrich Eger, 1788. NMS, sig 8282/4.
- Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung* (27. 11. 1847).
- Protokoll der entlentben Werke.* NUK Rz.
- Verzeichniß derjenigen Büchern, welche bei Wilhelm Heinrich Korn, Buchbändler in Laibach, nebst vielen andern, aus Theilen der Wissenschaften, zu haben sind.* Laibach: Johann Friedrich Eger, 1789. NMS, sig 8282/5.
- Verzeichniß derjenigen Büchern, welche bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchbändler in Laibach um die billigste Preise zu bekommen sind.* Laibach: gedruckt mit Kleinmayrischen Schriften, 1783. NMS sig. 8282/1.
- Zweyte Fortsetzung des Verzeichniß von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchbändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro 180 zu haben sind.* Laibach: Johann Friedrich Eger, 1787. NMS, sig 8282/3.

LITERATURA

- Čop, Matija. *Pisma Matija Čopa* 1. Ur. Janko Kos; prev. Anton Slodnjak s sodelovanjem Brede Slodnjakove. Ljubljana: SAZU, 1986.
- Dular, Anja. »Knjižnica knezoškofa Karla Janeza Herbersteina«. *Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč. Objects as Manifestations of Taste, Prestige and Power.* Ur. Maja Lozar Štamcar. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2010. 259–278.
- — —. »Valvasorjeva knjižnica«. *Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti. The Theatre of human Life and Death.* Ur. Maja Lozar Štamcar in Maja Žvanut. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002. 259–268.
- — —. *Živeti od knjig. Zgodovina knjigočrtnišva na Kranjskem do začetka 19. stoletja.* Ljubljana: ZZDS, 2002.
- Jurčič, Josip. »Deseti brat«. *Zbrano delo* 3. Ur. Mirko Rupel. Ljubljana: DZS, 1965. 139–371.
- Kidrič, France. »Čop, Matija«. *Slovenski biografski leksikon* 1. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925. 97–109.
- — —. »Herberstein, Karel Janez«. *Slovenski biografski leksikon* 1. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925. 303–313.
- — —. *Zgodovina slovenskega slovstva.* Ljubljana: Slovenska matica, 1929–1938.
- Kos, Janko. *Matija Čop.* Ljubljana: Partizanska knjiga, 1979.
- — —. *Prešeren in evropska romantika.* Ljubljana: DZS, 1970.
- Levec, Fran. *Pisma* I. Ur. Francé Bernik. Ljubljana: SAZU, 1967.
- — —. »Spomini o Josipi Jurčiču«. *Ljubljanski zvon* 8 (1888): 418–442.
- Levstik, Fran. »Popotovanje iz Litije do Čateža«. Levstik, *Zbrano delo* 4. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: DZS, 1954. 9–35.
- Lukan, Walter. *Jernej Kopitar (1780–1844) in evropska znanost v zrcalu njegove zasebne knjižnice. Vodnik po razstavi.* Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 2000.
- Ocvirk, Anton. *Teorija primerjalne literarne zgodovine.* Ljubljana: Znanstveno društvo, 1936.
- Štuhec, Marko. *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren.* Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.
- Trdnia, Janez. »Spomini 1«. *Zbrano delo* 1. Ur. Janez Logar. Ljubljana: DZS, 1946. 7–251.
- Zarnik, Valentin. »Maščevanje osode«. *Slovenski glasnik* 8 (1862): 355–367, 373–402.
- — —. »Slovenski Nikodem«. *Novice* (1867): 320, 329–330, 336–337, 346–347, 373–375, 380–381, 388–389, 396–397, 403–404, 411–412, 420–421, 429; (1868): 4–5, 51–52, 60–61.
- Žigon, Avgust. *Zapuščinski akt Prešernov.* Ljubljana: Kleinmayer & Bamberg, 1904.